

Desinformatsija

Av P. O. Storlid

Bruken av psykologiske virkemidler for militære formål er antagelig like gammel som krigens selv. Det siktes ikke her til begrepet krigslist i egentlig forstand, idet denne må forstås som begrenset til bestemte, foreliggende stridssituasjoner hvor den settes inn som et mentalt manøverelement, med sikte på å påvirke motstanderens disposisjoner til egen fordel. Den anvendte krigslist er dermed ikke av varig karakter, uten forsåvidt den i analoge situasjoner kan gjentas og/eller gir den skadelidende part et viderevirkende inntrykk av egen underlegenhet overfor en klokere fiende.

Noe annet er forsøk på psykologisk påvirkning av varig karakter, hvor hensikten er å svekke eller ødelegge motstanderens stridsmoral og hele innstilling til den pågående eller forestående konflikt. Grovt skissert er virkemidlene her løfter, trusler og forsøk på overtalelse, som i regel i en blanding hvor motstanderen skal overbevises om det umoralske/ufornuftige i sin egen sak, samtidig som han lokkes med fordeler om han oppgir striden, som ellers vil ende med hans egen undergang og tilintetgjørelse. Slik har oppskriften vært siden klassisk og gammeltestamentlig oldtid, og er den dag idag. Det skal i det følgende ses bort fra den påvirkning som settes inn for å styrke troen på egen sak og fremkalle og forsterke innsats og offervilje i dennes tjeneste, idet emnet begrenses til påvirkningsforsøk rettet mot motstanderen. Ofte, men ikke alltid,

følger disse de samme linjer som tilsvarende virksomhet overfor nøytrale.

Inntil de kriger som utløstes av den franske revolusjon, var påvirkningsforsøkene så godt som alltid rettet mot motstanderens krigsmakt. I kongedømmet av Guds nåde fantes normalt ingen påvirkelig opinion eller «hjemmefront» hvis holdning kunne påvirke krigføringen eller de politiske beslutninger. Men i og med innføringen av begrep og slagord som «folkesuvereniteten» og «folkenes krig mot tyrannene», som fra de franske revolusjonæres vokabular sprer seg utover Europa, dukker «folket» opp som politisk faktor og adressat for påvirkningsforsøk: Den politiske propaganda blir født.

I sin spede barndom anvender den som redskaper trykte opprop og påvirkningsagenter. Aksjonsradien er til å begynne med ikke stor. Den øker i første

verdenskrig, da trykt propaganda spres med fly over fiendtlig område. Siden blir kringkastingen propagandaens fremste instrument, som det under annen verdenskrig på begge sider spilles virtuost på. De hovedkrigførende har daglige sendinger til hverandres befolkning, og disse følger stort sett samme oppskrift: Dyktige kommentatorer uttaler de utmerkede tilstander i avsenderlandet, og fremstiller motstanderens stilling som håpløs. Dertil er adresselandets ledelse i hendene på en forbrytersk og inkompetent klikk som for egne lyssky interessers skyld setter sitt folks hele fremtid på spill. A motarbeide og fjerne disse vil derfor langt fra være forræderi, men tvert imot en rosverdigg nasjonal handling. Programmene hadde også gjerne innslag med krigsfanger som var blitt omvendt til motpartens syn, og tiltalende musikalske innslag som kanskje kunne få ellers utilgjengelige lyttere til å høre sendingene.

Dette gjelder den åpne eller «hvite» propaganda, hvor avsenderen vedtstår seg sitt produkt. Dette får dermed offisielt og tilsynelatende forbindtlig preg. En anonym eller «grå» propaganda finnes også, den har ingen identifiserbar avsender og opererer med andre virkemidler. Den arbeider gjerne med ryktespredning utført av provokatører og godtroende negative kontakter. Mest interessant i denne forbindelse er imidlertid den «svarte» propaganda, som er nært beslektet med dette arbeids emne. Den er

den mest bedrageriske i treklø-
veret, idet den utgir seg for å
komme fra adressatens egen
side. Tilsynelatende opphavs-
menn er gjerne særlig nasjo-
nale aktivister som motarbei-
der og vil ha fjernet sivile
og/eller militære ledere, fordi
disse representerer et kriminelt
«system», er for lite effektive
eller endog forrædere som i det
skjulte går fiendens ærend. Det
er klart at i denne form for
propaganda behøver ikke pro-
dusenten legge bånd på seg.
Formodentlig er det virksomhe-
tens karakter av notorisk be-
drageri som er årsaken til at
ansvarlige statsmenn så godt
som ikke omtaler den i sine
offentliggjorte erindringer. Men
flere av dens utøvere har gjort
det, og man får medgi at mange
av påfunnene var ypperlige, ut
fra den omvendte verdiskala
hvor det verste er best.

Det er kjent at tysk kringkas-
ting bl.a. drev to «franske»
sendere i 1939/40, som sterkt
kritiserte den franske regjering
for ineffektivitet og mangel på
initiativ i krigen mot Tyskland.
Det ble visstnok nokså snart
klart hvor disse «illegale» su-
perfranskmenne hørte hjemme.
Heldigere var britene med sin
«Soldatensender Calais», som
delvis baserte seg på tyske og
jødiske emigranter som medar-
beidere. Denne skaffet den
tyske ledelse adskillig bekym-
ring og hodebry. Fra Norge er
kjent flere eksempler på slik
propaganda fra begge sider
under okkupasjonen. I flere nor-
ske byer spredte motstands-
grupper trykt «tysk» propa-
ganda blant okkupasjonsstyr-
kene, mens SD i Oslo sto bak
«illegale norske» aviser, som
visstnok bare kom med få
numre. Først ute, og for samme
oppdragsgivers regning, var
den norsk-jødiske provokatør
Adding i Trondheim. Blant sine
mangfoldige andre virksomhe-

ter produserte han også en slik
avis — som av alle ting het
«Fritt Folk»!

Begrepet «desinformasjon»
hører etterkrigstiden til, men
tilløp til noe slikt kan også
observeres under annen ver-
denskrig. Selv om det dreiet seg
om rent militære formål, må
det sies at de alliertes gigan-
tiske «deception» overfor tys-
kerne med henblikk på stedet
for invasjonen i vest i opplegg
og utførelse gikk langt utover
det som faller inn under begre-
pet krigslist. Det er denne ge-
niale villedning som har skyl-
den for at store tyske styrker
ble liggende uvirksomme ved
Pas de Calais, mens invasjons-
styrkene satte seg solid fast i
Normandie. Historien om den
søvnige Hitler som gen.ob. Jodl
ikke turde vekke, er ikke annet
enn en god skrone. Forsåvidt en
verdig epilog til en enorm og
ned i minste detalj mesterlig
utført bloff.

Fenomenet desinformasjon
forbindes overveiende med den
del av det sovjetiske KGBs
virksomhet overfor den ikke-
kommunistiske verden som går
ut på å plante falskmeldinger
og gjennom disse påvirke opi-
nionen i en fra den side ønsket
retning. Tydeligvis derfor har i
mange offentliggjørelser den
russiske navnevariant vunnet
innpass. Her er riktignok å
legge merke til at nervesentret
i Moskva har villige og dyktige
assistenter i satellittstatenes til-
svarende tjenester, idet folk
derfra ofte med hell utgir seg
som «nasjonale» tsjekkere, po-
lakker osv. som etter beste evne
motarbeider den moskovittiske
dominans i sine hjemland. En
del «nyttige idioter» — for å
låne et uttrykk fra Lenin — går
regelmessig på slike limpinner,
idet de glemmer å tenke på
hvilke kvalifikasjoner som
trengs for å kunne pleie om-
gang med utlendinger, for ikke

å snakke om for å få utreisetil-
latelse fra disse land. Det er
imidlertid neppe bare Sovjet-
unionen med påheng som dri-
ver denne virksomhet. Tvert
imot er det skjellig grunn til å
anta at også enkelte andre
nasjoners hemmelige tjenester
leilighetsvis har iverksatt ope-
rasjoner av samme art. Men det
er visstnok aldri fra noen kant
påstått at andre enn de nevnte
driver virksomheten kontinu-
erlig gjennom en egen tjeneste-
gren. I alle fall i de åpne
vestlige samfunn er det ikke
godt å tenke seg at dette skulle
kunne holdes skjult.

Annerledes stiller saken seg
når det gjelder Sovjetunionen.
Et betydelig antall avhoppede
agenter har i årenes løp gitt
opplysninger om desinforma-
sjonsvirksomheten, som i struk-
tur og virkemåte kan betraktes
som rimelig godt kartlagt. Rik-
tig nok må den reservasjon tas
at ikke ethvert slikt vidnesbyrd
nødvendigvis er pålitelig: Opp-
satt på å levere «godt stoff» kan
en og annen «avsløre» mere enn
han sikkert har greie på, og det
må regnes med at der også kan
finnes folk blant dem som hand-
ler på oppdrag. Slike opplysnin-
ger må derfor betraktes med
skepsis, så lenge de ikke lar seg
belegge ved krysskontroll med
andre kilder.

Ikke få er de operasjoner som
er avslørt, og som utenfor rime-
lig tvil må anses som i detalj
kartlagt, riktignok som regel
etter at de hadde gjort sin nytte.
At hemmelige tjenester villeder
hverandre så godt de kan, er
ingen nyhet. Svart propaganda
er det heller ikke. Men i motset-
ning til slike tjenesters gjensidi-
ge villedning sikter desinforma-
sjonen på det brede publi-
kum, dvs. den offentlige opinion,
og i motsetning til den svarte
propaganda er den ikke noe
krigsfenomen, men et velorga-
nisert felttog drevet gjennom

Norsk opp-
sett for
høring til
Svein
Brenn

årtider i fred. Ved å påvirke den offentlige opinion er målet å virke videre på politiske beslutninger i andre stater, for å bringe disse i overensstemmelse med sovjetiske interesser. Ettersom USA oppfattes som hovedmotstanderen, er det naturlig at virksomheten ganske særlig sikter mot å bekjempe amerikansk innflytelse overalt i verden, og på å skille USA fra sine alliansepartnere. Som nr. 2 på prioritetslisten kommer NATO, og blant de europeiske medlemsstater helt tydelig Vest-Tyskland. Det må være rimelig å vente at også Kina snart vil bli å finne på fremtredende plass.

Den sentrale ledelse ligger i KGBs Første Hoveddirektorat, organisert i en separat Avdeling A. Her unnfanges ideer og planlegges iverksetting av nødvendige praktiske tiltak, som delvis utføres av organisasjonens eget nett, delvis også av satelittstatenes tilsvarende, eller med assistanse av disse. Særlig aktivt synes det tsjekkoslovakiske STB å være, etter antall avsløringer å dømme. Midlene kan være så enkle som turneer av russiske «geistlige», som ikke kan få fullrost de gode kår for menighetsarbeidet i en stat hvor all religion bekjempes av et statlig direktorat opprettet for dette uttrykkelige formål. Noens evne til å tro er større enn andres. Så finnes det et mylder av «front»-organisasjoner, de fleste med østeuropeisk adresse for hovedkontoret. Disse organiserer på angivelig upolitisk grunnlag folk til innsats for fred, mot atomvåpen, for bedring av studenters kår, mot undertrykkelse i enhver form etc., etc., og alltid slik at dette «upolitiske» arbeid får brodd mot USA og Vesten for øvrig. Disse gjør vel også sin nytte, siden man tar utlegget med å finansiere dem. Men

konkurrere med de store operasjoner med sensasjonelt tilsnitt kan de neppe. Her skal nevnes noen av et større antall, som må anses klarlagt ved sammenfallende opplysninger.

Da Forbundsrepublikkens NATO-medlemskap var ungt og forholdet til tidligere fiendestater ennå ikke problemfritt, mottok i 1956 et større antall amerikanske, britiske og franske tjenestemenn en pamflett fra noe som kalte seg «Kampfverband für Unabhängiges Deutschland». Dette «Kampfverband» ville ha slutt på all fremmed dominans og militært nærvær i Tyskland, og kunne ellers minne meget om en noe tidligere tid. I tilslutning til dette ble begått et mord, som riktignok traff feil person. Reaksjonen var som man kunne vente seg: «Nynazismen» på vei oppover i Forbundsrepublikken? Det eneste hittil kjente «medlem» av denne organisasjon var en avhopper fra tsjekkernes STB, som sto bak det hele. En heller enkel provokasjon utført av læringer i faget.

En aksjon av langt større omfang tok KGB seg av selv: Ved inngangen til 1960 hadde noen malt «Juden raus» på en vegg i Köln. Veggmaling og vandalisering av jødiske gravsteder, minnesmerker etc. spredte seg epidemisk, og midtveis i februar hadde tysk politi registrert nær 900 saker av dette slag. Denne gang syntes en slags «internasjonal nynazisme» å stå bak. Fra praktisk talt hele Vesteuropa — Oslo inklusive — fra USA, Sydamerica og Australia ble rapportert tilsvarende tilfeller. Men i dette tilfelle var det selveste Sjø. Avd. A, general Agayants (armenier) som sto bak.

Tsjekkerne slo til igjen med et «sensasjonelt funn av nazidokumenter» i 1964, der bl.a. fjernsynskameraer foreviget iland-

bringelsen av noen store kasser fra bunnen av en tsjekkisk innsjø. Dette falt sammen med diskusjonen om foreldelsesfrist for krigsforbrytelser, i Forbundsdagen og i Tyskland og Europa ellers. Det ble bragt i omløp en del dokumenter, men ingen av dem hadde noengang vært i de omtalte kasser, som STB nylig hadde plassert. Det er sannsynlig at noen av dem var ekte, men disse har i så fall vært i sovjetisk/tsjekkisk hånd siden 1945/46. Noen av dem hadde håndskrevne randmerkningsmerknings på russisk. Forfølgelsen av mulige krigsforbrytelser har tydeligvis betydd mindre enn det å ha en god effekt i bakhånd til senere bruk.

Tricks av denne type har det vært mange av. Tysk politi hevdet nylig å ha beviser for KGB-støtte til «ekte nynazistiske» grupper, men enkeltheter om dette er ikke kjent. I en annen klasse kommer de mange «dokumenter» som produseres for spredning i utenlandsk presse. (Å skaffe seg brevholder, navnetrekk til prominente vestlige politikere, militære o.l. er ikke noe problem. Mangler man noen, kan man gjøre som tsjekkerne. De satte sine utenriksrepresentasjoner igang med å skrive nyttårskort til en rekke slike, og fikk svar fra de fleste.) I februar 1968 fikk en indisk avis et «leserbrev» signert av en høytstående US tjenestemann. Han ønsket å forklare leserne at India ikke hadde noen grunn til å uroe seg over amerikanernes lagring av bakteriologiske våpen i Thailand og Vietnam. Noen slik lagring fant ikke sted og noe slikt brev var aldri sendt fra amerikansk hold. Men virkningen i Asia var, som ventelig, kraftig.

Andre «dokumenter» har anonym avsender, idet vedkommende angivelig US- eller NATO-kilde etter det som sies

ikke våger å rope seg som ansvarlig for en så formidabel «lekkasje». Slik er blitt plantet adskillig stoff om US-planer om å anvende den brente jords taktikk ved bruk av bakteriologiske og kjernefysiske våpen i Europa, og om US-styrkers stående tillatelse til å bruke slike stridsmidler etter behov, uten spesielt samtykke fra Washington. Dette siste, samt en angivelig plan om kupp eller nærmest US maktovertagelse i bl.a. Norge, lot for øvrig ukeavisen «Orientering» seg bløffe av, og saken ble tatt opp i Stortinget av representantene Gustavsen og Kielland. Disse trykksaker var poststemplet i Roma.

Dette er bare noen få av en mangfoldighet av vellykkede aksjoner. Nevnes skal til slutt nok en som i alle fall var det i innledningsfasen, men hvor en av iscenesetterne mener den utviklet seg til en katastrofe (Bittman): STB fikk i 1964 ved hjelp av «dokumenter» innbilt Indonesias president Sukarno at CIA sto i begrep med å myrde ham, samt at briter og amerikanere planla å invadere landet. I den rabierte stemning som of-fentliggjørelsen av dette pisket opp, fant landets kommunister tiden inne til å iverksette egne planer. De myrdet seks generaler og forsøkte statskupp, men mislykkedes. Resultatet ble utryddelsen av omkring en halv million kommunister. Verktøyet Bittmans resultatbedømmelse behøver her riktignok ikke falle sammen med den egentlige oppdragsgivers: Det må huskes at kinesisk innflytelse var økende i det indonesiske kommunistparti. Ved den fysiske utryddelse av dette parti mistet Peking en alliert, samtidig som det forgiftet forholdet mellom Peking og Djakarta. Begge deler måtte sett fra Moskva fortone seg positivt. Desinformanten er en man

ikke ser, om han da ikke kler seg ut som ortodoks geistlig. Ellers ser han ut som alt mulig annet enn det han er, om han i det hele tatt er synlig. Oftest er det bare hans produkter som er synlige. Flittig og med videnskapelig grundighet samler tje-nesten alle nødvendige opplysninger, som hjernene bak virksomheten setter sammen og bruker i sine mangslunge operasjoner. Deretter anbringes produktene, og nesten alltid til slutt hos en som ikke er seg bevisst den rolle han spiller og, som, om han så hadde vært, ikke ville spille den. Men dette siste leddet er det viktigste. Det er spillets negative kontakt. Mangt kan tyde på at ikke mange nok er oppmerksomme nok på denne usynlige krig i

fred. Det er ett av flere spørsmål om beredskap. Kan beredskapen her gjøres bedre?

Litteratur

- Barron, John: KGB. The secret work of Soviet secret agents. New York 1974.
Bittman, Ladislav: Geheimwaffe D. Bern 1973.
Cruickshank, Charles: Deception in World War II. Oxford 1979.
Delmer, Sefton: («Black Boomerang») Mikrofonen var mitt våpe Bergen 1964.
Gehlen, Reinhard: Der Dienst. München/Zürich 1973.
Gjems-Onstad, Erik: DURHAM — hemmelige operasjoner i Trøndelag mot tysk okkupasjonsmakt 1943—45. ATNBRUA 1981.
Heradstveit, Per Øyvind: Hemmelige tjenester. Oslo 1973. ■

Karins Mathus SKI

Butikken med stort
vareutvalg
og de gode tilbud

Merk åpningstidene:

MANDAG—ONSDAG	9.00—17.00
TORSdag—FREDAG	9.00—18.00
LØRDAG	8.30—14.00

Den pris- og kvalitetsbevisste gjør
sine innkjøp i KARINS MATHUS.

*Velkommen
i matmiljø...*